

Топола

ЧАСОПИС ЈУ
СПОМЕН-ПОДРУЧЈА
ДОЊА ГРАДИНА

година I ■
Број 3
2017

Садржај

Историјска истраживања

Андреј Андрејевић: „Манастир Моштаница под Козаром“ 11

Студије о рату и геноциду

Sandra Lukić: „Kratok pregled memoaristike o sistemu koncentracionih logora Jasenovac“ 41

Dario Vidojković: „Jasenovac und der Genozid an den Serben im USK - Im Lichte deutscher Geschichtsschreibung“ 61

Ana Ćirić Pavlović: „Anti-Semitism in the Kingdom of Yugoslavia: The Case of Croatia“ 101

Милош М. Дамјановић: „Холокауст на Космету - студија случаја: Косовска Митровица“ 112

Документи и сјећања

Тања Тулековић: „Страдање породице Стојнић“ 143

Дејан Мотл: „Сјећање на Шуа“ 155

Vladan Vukliš: „Završni izvještaj dr Dušana Nedeljkovića o radu Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača“ 164

Прилози

Дејан Мотл: „Меморијал Доња Градина“ 247

Regina Wonisch: „Изложба Економије ужаса - Концентрациони логор Јасеновац и његови погони за истребљење у Бечу“ 260

Упутство сарадницима / Instructions for authors 263

Contents

Historical Research

- Andrej Andrejević: “Moštanica, Monastery Under the Kozara” 11

Studies of War and Genocide

- Sandra Lukić: “A Short Review of Memoirs on the Jasenovac Concentration Camp” 41

- Dario Vidojković: “Jasenovac and the Genocide over the Serbs Under Independent State of Croatia - in the Light of German Historiography” 61

- Ana Ćirić Pavlović: “Anti-Semitism in the Kingdom of Yugoslavia: The Case of Croatia” 101

- Miloš M. Damjanović: “The Holocaust on Kosovo-Metohija: Kosovska Mitrovica, a Case Study” 112

Documents and Testimonies

- Tanja Tuleković: “The Ordeal of the Stojnić Family” 143

- Dejan Motl: “Memory of Shua” 155

- Vladan Vukliš: “The Final Report of Dr Dušan Nedeljković on the Work of the National Investigative Commission on War Crimes of Occupation and Auxillary Forces in Yugoslavia” 164

Contributions

- Dejan Motl: “Memorial Donja Gradina” 247

- Regina Wornisch: “Die Ausstellung „Ökonomien des Schreckens – Das KZ Jasenovac und seine Versorgungsbetriebe“ in Wien”

- Instructions for authors / Упутство сарадницима** 240

Сјећање на Шуа

Дејан Мотл

кустос-историчар; ЈУСП Доња Градина;
dejanmogl@jusp-donjagradina.org

УДК 341.322.5(=411.16):929 Ј. Абинун

DOI 10.7251/TOP2016155M

COBISS.RS-ID 6056984

Апстракт: До почетка 2016. године од 90 преживјелих учесника пробоја из логора III Циглана у животу су била само њих тројица: Базил Зуколо, који живи у Пожеги, Илија Ивановић, који живи у Градишци, и Јешуа Абинун, настањен у Сплиту. Крајем фебруара 2016. у Сплиту је преминуо Јешуа или Шуа, како су га његови пријатељи звали. У знак сјећања на њега, у наставку текста доносимо његову биографију, као и изјаву коју је дао Земаљској комисији за утврђивање ратних злочина.

Кључне ријечи: Јасеновац; усташе; логор Циглана; Јешуа Абинун

Двадесет седмог фебруара 2016. године у Сплиту је преминуо Јешуа Абинун, један од учесника пробоја из јасеновачког логора Циглана. Шуа, како су га одмиља звали, од 1992. године живио је у Сплиту, у дому за старије особе. Био је члан Жидовске општине Сплит, у чијем раду је активно учествовао. Сахрањен је 1. марта на сплитском гробљу Ловринац.

У наставку доносимо његову кратку биографију, као и записник састављен приликом давања изјаве пред Комисијом за истраживање ратних злочина.

Шуина биографија, као и факсимил поменутог документа, објављени су 2015. године у књизи „Забрављени – Књига о посљедњим јасеновачким логорашима“ аутора Дејана Мотла и Ђорђа Миховиловића, у издању Јавне установе СП Доња Градина. Документ се изворно налази у Хрватском државном архиву (ХДА), фонд 306, Земаљска комисија Хрватске за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача.

Сарајевска јеврејска породица Изака и Ривке Абинун је 12. V 1920. године добила сина Јешуу. До почетка рата Јешуа је радио као фризерски помоћник у салону Рафе Левија, који се налазио на сарајевском Мариндвору. Ухапшен је од стране усташке полиције 25. X 1941. године, заједно са братом и оцем. Преко сарајевског сабирног логора сутрадан су сточним вагонима, заједно са бројним Јеврејима из Сарајева, депортовани у Јасено-

вац. Два дана и двије ноћи нису добили ни храну ни воду. У претрпанним вагонима људи су вршили нужду. Многи су и умрли на путу за логор.

По доласку у мјесто Јасеновац усташе су их темељито опљачкале, а потом затвориле у већ напола срушену мјесну православну цркву. Наредног дана пребачени су у јасеновачки логор Брочице. Ондје су заједно са осталим заточеницима одвођени на рад у шуму и изградњу насипа. Радили су и по десет сати дневно, а да при томе хране готово и није било. Ујутро су добијали топлу воду, ручак се састојао од три црвљива крумпира, а за вечеру покоје зрно пасуља у топлој води. Усташки стражари тукли су и убијали заточенике за вријеме рада и стално од њих тражили новац, који они нису ни имали. Исцрпљени и сломљени од мучења, глади и болести, заточеници су свакодневно умирали у баракама или су убијани на наступима. Приликом ликвидације овог логора, 14. XI 1941. године, велики број заточеника је убијен. Након што су усташе огласиле да се тог дана неће ићи на рад, упале су у бараке и жељезним шипкама почеле убијати логораше. Јешуа се спасио бијегом из бараке. Том приликом убијен је његов отац, заједно са још 114 логораша из тзв. „жидовске бараке“. Остали су наредних дана пребачени у новоформираног логор Циглану.

Јешуа је испрва распоређен у радну групу гробара, због чега је имао прилику присуствовати ликвидацији бројних група заточеника. Видио је када су усташе почетком децембра 1941. на логорском гробљу маљевима и сјекирама убиле групу од 25 Срба и Јевреја који су проглашени неспособним за рад. Почетком 1942. године са групом заточеника занатлија упућен је у логор у Старој Градишци, гдје су услови живота били нешто бољи, с обзиром на то да је тај логор приликом оснивања замишљен као мјесто за политички преодгој заточених Хрвата. Јешуа је ондје остао све августа 1943, када је поновно враћен у Јасеновац.

У логорској бријачници провео је преостале године заточеништва. Након пробоја из логора Јешуа је смјештен на опоравак у болницу у Липику. Био је један од кључних свједока Земаљске комисије Хрватске за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача приликом састављања Извјештаја о злочинима у логору 15. студеног 1945. године.

Транскрипт документа

ZAPISNIK od 18. svibnja 1945

Sastavljen pred Zemaljskom Komisijom za utvrđivanje ratnih zločina.

Prisutni od strane komisije:

Referent: Dr. Ivo Ernat

Zapisničar: Radujković Anka

Pristupa na temelju javnog poziva oglašenim putem radio-stanice Abinun Ješua, Sin Isaka i Rivke roj. Montiljo, rojgen 12. 5. 1920 u sarajevu, neoženjen, brijački pomoćnik, stalno mjesto boravka Sarajevo, ulica Sarač Ismail br. 23 sada u Zagrebu, sada prolazno u Zagrebu, Branimirova ul. zgrada državnih službenika, jevrej, nekažnjen, vojsku služio nije, bez imetka, te iskazuje:

I.

25 oktobra 1941 u noći banula su u moj stan u Sarajevu dva bandita i to jedan njemac i jedan od sarajevske policije, pa su mene, mog pok. oca i brata strpali u jedan kamion koji je bio već pun drugih sarajevskih jevreja, sve muškarci, odveli nas u sarajevski sabirni logor gdje smo prenoćili, a drugi dan predvečer strpali nas bez preslušavanja u blombi ane marvenske vagone, koji su nas odveli u Jasenovac. Put je trajao dva dana. vagoni za vrijeme puta nisu bili otvarani i tako smo iscrpljeni i iznemogli stigli u Jasenovac. U Jasenovcu smješteni smo najprije u pravoslavnu crkvu koja je bila napola srušena gdje su nas počele ustaše kundačiti, batinati i pljačkati. Oduzeli su nam sve predmete koje smo imali uza se naročito dragocjenosti i satove, a ostavili na nama samo najpotrebnije odjelo i rublje. Nakon tih premetačina i maltretiranja prebačeni smo u logor 2 u šumi kod Jasenovca, koji se sastojao od 4 barake u kojima smo smješteni tako da smo poput sardelica mogli na podu ležati tek jedan pored drugog. Sledećeg dana u 4 sata ujutro natjerani smo nakon doručka koji se sastojao od kuhane vode iz jezera u kojoj je plivala po koja slamka koju drugovi nisu htjeli uzimati, jer se od nje dobivao proljev na rad i to na sječu šume i zidanje nasipa. Za vrijeme rada iskoristili su ustaški banditi koji su nas čuvali svaku priliku da na nama iskale svoju bjesomučnu mržnju udarajući nas kundacima i toljagama te tražeći od nas da im dadnemo novaca, kojeg naravno nismo imali. Nije bila rijetka stvar već

opća pojava da su ustaški banditi naše drugove koji su od iznemoglosti klonuli za vrijeme rada ubijali na licu mjesta. Rad je trajao dnevno 10 sati, a hrana se je sastojala u podne od 3 crvljiva krumpira po osobi, a uvečer oko 11 sati od graha na vodi.

Drugovi su polagano iscrpljeni od rada i izgladnjeli umirali u barakama, a oni iznemogli koji nisu umrli naravnom smrću bili su na t. zv. borovima kad smo bili izvedeni pred barake prema izboru i samovolji pojedinih ustaških bandita ubijani maljem u zatiljak ili sjekirom. Najaktivniji u zlostavljanju i ubijanju drugova bili su:

Neki ustaški vodnik **Mujica**, ustaški poručnik **Ljubo Miloš**, ustaški zastavnik **Joco Matijević**, i ustaški poručnik **Matković**. Od samih zatočenika isticao se u maltretiranju neki **Branko Cvjetinović** i neki **Danon** mlađji iz Sarajeva koji je 1942 pobjegao iz logora.

Takav život se dnevno opetovao, rad ubijanje, ubijanje do iznemoglosti.

Početkom decembra 1941 premješten sam za grobara na ciglanu i tamo sam prisustvovao klanju oko dvadesetpetorice pravoslavaca i židova koje su ustaše dovukli kao nesposobne za rad na groblje natjerali ih da sami iskopaju jednu veliku jamu, a potom ih maljem i sjekirom ispred nas umlatili. Nas grobare su silili da to gledamo, a u koliko bi se koji od žrtava još bio micao tj. u koliko nije bio potpuno mrtav prisiljavali su druge žive drugove uzdignutom sjekirom da poludotučenim drugarima nogom stanu na grkljan, kako bi ih potpuno dotukli.

Nakon ovog zvjerstva odvukli su nas u kuhinju i to u ustašku dali nam bolju hranu i govorili nam prijeteći da o tom nikome ništa ne govorimo, u koliko bi netko od nas bilo što izustio da ga čeka ista sudbina.

Kad bi Luburić dolazio u logor na inspekciju bio je to uvijek sudnji dan za nas zatočenike, jer smo uvijek znali da će na večer biti nekoliko stotina likvidiranih drugova.

14. 11. 1941 bilo je oglašeno da se ne ide na rad radi lošeg vremena, bio je naime zapao snijeg, a osim toga bila je nedjelja.

Mi svi smo ostali potpuno promrzli u barakama i svaki se stisnuo u svoj kut, kad je najednom nahrupila grupa ustaša u barake oboružana željeznim šipkama predvodjena od ustaše Joce Matijevića i počela bez obzira ubijati drugove u barakama. Tom prigodom ubijen mi je otac Isak i ranjen brat Šani. Ja sam se spasio bijegom iz barake i skrivao sam se nekoliko dana po logoru. Toga dana ubijeno je željeznim šipkama 114 ljudi.

Jednog dana upućeni smo opet na šumski rad kraj Kraplja i tamo smo sjekli trupce, te trupce smo žicom morali vezati za svoja tjelesa i vući ih do ciglane. Taj put je bio cca 10 klm. dugačak a čitavog dana nismo dobili hrane, al smo zato bili putem kundačeni i lupani, a koje smalaksao i pao ostao je na putu mrtav.

II.

6 januara 1942 upućen sam sa grupom obrtnika u Staru Gradišku, gdje su se tada osnivale obrtničke radionice. Rasporedjeni smo svaki po svojoj struci i počelo se sa uređivanjem radionice.

Nekoliko se je dana radilo no kad su i ovdje pojedinci počeli smalaksavati od velikog rada i loše prehrane započelo se i ovdje sa likvidacijama starijih i nemoćnih odnosno bolesnih i isti način kao i u Jasenovcu. Radi lakšeg likvidiranja za rad nesposobnih uređjena je dapače bolnica u koju su dnevno ulazili bolesnici koji su noću odvedeni van kaznionice i tamo ubijani sa maljem i sjekirom i zatrpani. Dnevno je bolnica bila ispražnjena i opet nanovo popunjena novim žrtvama.

Glavni koljači u Staroj Gradiški bili su:

vodnik **Grubišić**, zastavnik **Šarac**, zastavnik **Gagro** dovodnik **Luka Čop** i zastavnik **Čizmešija** dok su im klanjem rukovodili zloglasni vodnik **Boto**, zastavnik **Vrban Ante** i upravitelj logora **Mile Orešković**.

Najtragičniji dio tog mučilišta bila je zloglasna ženska kula u kojoj su bile zatočene jevrejke i pravoslavke sa nejakom dječicom, te su žene sukcesivno noću odvedene u Jablanac i Mlaku van logora i tamo na najgrozniji način ubijane i to najprije su im ustaški koljači rezali sise i iznakazili tijelo, a onda su ih tekar dotukli. Zloglasni Mile Orešković i Ante Vrban dovodili bi mlade i zdrave žene i djevojke u svoje spavaonice, pa bi ih nakon silovanja likvidirali nožem ili revolverom. Po mom mišljenju iz ženske kule nije ni jedna žena živa izašla.

U maju 1942 došla je u logor neka njemačka komisija koja je izabrala mladje i za rad sposobne pravoslavke rastavljala ih od njihove nejake djece i odvela u Njemačku na rad. Nejaka djeca odvedena su van logora i tamo zaklana. U jednoj noći mjeseca maja ili juna ubijeno je ciklonizacijom u jednoj sobi kod kule 1100 židovske i pravoslavne djece. Ovim ubijanjem rukovodio je vodnik Grubišić tadašnji nadzornik krojačnice.

Kao naročitu dogodovštinu spominjem, da je jednog dana ustaškinja Maja koja je bila logornica ženskog logora odnosno zapovjednica, a koja je bila općenito poznata da bije zatočenice i da s njima najokrutnije postupa, ubila jednu zatoče-

nicu iz revolvera, da joj je pristupio ustaša Bevanda i izljubio, jer je time dokazala svoju pravu ustašku hrabrost.

Kao naročita ustanova za mučenje u ženskoj kuli bila je godine 1943 osnovana ćelija gladi, u koju su bile smještavane uglavnom pravoslavke sa djecom i ostavljene bez hrane 8 do 10 dana.

Kad su ti živi kosturi od boli izazvane glađu počeli zapomagati i dozivati zašli su medju njih ustaški koljači Grubišić, Bevanda, Luka Čop Dragić kao divlje zvijeri i počeli ih batinati i klati noževima, dok nisu bili likvidirani. Grobari koji su te nesretne žrtve morali odtransportirati i zakopati bili su nakon toga likvidirani maljem, da ne bi pričali kako su te lješine bile iznakažene.

Godine 1942 osnovano je i u muškom odjeljenju kod grupe K. mučilište za političke zločince koji su trebali biti ubijeni gladju.

Drugovima koji su bili smješteni u to odjeljenje nije bila dana hrana dok nisu pomirali. Jedan zatočenik izdržao je 32 dana, a još jedan 57 dana.

Ovom akcijom rukovodio je ustaša Nikola Gačić i Bukovac i to Gačić ustaški poručnik, a Bukovac zastavnik.

III.

Mjeseca avgusta 1943 bila je odredjena izmjena Židova i pravoslavaca iz Gradiške sa katolicima iz Jasenovca, koja je samo djelimično provedena. Tom prigodom vraćen sam u Jasenovac u brijačnicu.

Prilike u logoru ostale su uglavnom iste kao što su prikazane u mom iskazu pod I. ovoga zapisnika. Kao novi koljač pridošao je boжник **Majstorović Mile**, njegov **pobočnik Maričić**, te upravitelj logora ing. **Hinko Dominek** zvani **Piccilli**. Ovaj poslednji dao je konstruirati naročite peći za paljenje logoraša i to naročito su se u njima likvidirale žene i djeca koji su se dovodili u masama iz Gradiške.

Da li su te jadnice bile prije spaljivanja utučene maljem ili žive bačene u peć nije mi poznato. Svakako su ih dovodili žive pred peć. Piccilli se je pokazao u godini 1944 kao naročiti specijalista za likvidaciju logora, pa je zbog svojih specijalnih zasluga unapredjen najprije u čin potpukovnika, a nakon posvemašne likvidacije koju će naknadno prikazati u čin pukovnika a osim toga je odlikovan željeznim trolistom.

Godine 1944 počelo se sa masovnim ubijanjem logoraša. Svi drugovi koji su bili jači i za rad sposobni, a koji su se dosada bili štedili odvedeni su danomice u

grupama od nekoliko stotina na šumski rad sa kojeg se šumskog rada više nije nitko vraćao.

Ustaški koljači su svoje zločine htjeli maskirati na taj način da su za vrijeme rada u šumi otvorili mitraljesku vatru i prikazivali da su drugovi prigodom pokušaja masovnog bijega poubijani.

Mjeseca decembra 1944 odvedeno je oko 3000 zatočenika do dizalice kraj Save i to iz razloga jer je uslijed visokog vodostaja Save bilo nemoguće drugove odvesti preko Save na likvidaciju. Uz tu dizalicu bilo je poplavljeno područje. Na tom području poubijani su noževima tj. rezanjem grkljana svih 3000 žrtava, a da ih visoka voda ne nosi na površinu prorezan je svima trbuh nakon čega su tek bačeni u Savu. Na ta masovna ubijanja vođeni su drugovi i muški i ženski potpuno goli vezani žicom. Rukovodioc ove akcije bio je zloglasni ing. Piccilli, a koljači su bili svi pripadnici logorskog sata.

Tako smo prešli u godinu 1945 sa cca 2.500 zatočenika i zatočenica, a dnevno je pridolazilo u manjim grupama novih drugova, tako da nas je sve do početkom ofenzive narodno-oslobodilačke vojske bilo po prilici oko 3000 zatočenika.

Kako je narodno-oslobodilačka vojska napredovala i kako su bili zauzeti pojedini gradovi i mjesta stizavali su novi transporti drugova tj. u svim tim mjestima pohvatali su ustaški banditi sve za njih nepoćudne osobe i trpali ih u Jasenovac. Tako je stigla grupa iz sarajeva iz Osjeka iz Siska iz Broda i.t.d. Svi ti nesretnici su gotovo odmah nakon dolaska u Jasenovac likvidirani i to klanjem.

Njihova tjelesa posuta su naftom i onda zapaljena kako bi se uništili tragovi. Istovremeno je jedna grupa logoraša bila određena za iskopavanje starih grobova, pa su svi ti grobovi posuti naftom i zapaljeni. Te grupe drugova koji su obavljali taj posao bile su takodjer odmah nakon svršenog posla likvidirani na isti način kao i drugi. Dnevno se je na taj način likvidiralo nekoliko stotina ljudi, dok se konačno još preostala tri dana koja je Luburić bio odredio za posvemašnju likvidaciju logora (ciglane) u koja tri dana je valjalo poubijati sve još preostale drugove. Dne 19 ili 20. 4. ubijeno je 470 muškaraca, a oko 21[...] zadnja grupa žena oko 760.

Ovim masovnim klanjima upravljali su **Makso Luburić**, **Dominek Hinko Piccilli**, zloglasni **Pudić**, **Joja Sudar**, satnik, **Mile Sudar** vodnik, **Mile Prković**, vodnik, **Ljubo Miloš**, satnik, **Ivica Matković** satnik, Mato Horvat, vodnik, Jozo Mačković, vodnik, Ante Zrinušić poručnik, **Mate Primirec**, zastavnik, **Slavko Lisac**, zastavnik, **Mile Majstorović**, zvan **Filipović**, bojnik, **Pero Delac**, državni majstor, **Marečić**, natporučnik, **Dinko Šakić**, natporučnik, poznati **Alaga**, vodnik, **Laićo**, **Friganović** i **Novosel**.

Ova razbojnička banda pod vodstvom Maksa Luburića, koji se je stalno vraćao sa svojom užom okolinom u Jasenovac, uopće logor nije napuštala, nego se je opijala, bančila uz neprestane gozbe, pa su vršili klanja i paljenja.

Kad smo 22. 4. vidjeli da je stanje postalo nepodnosivo i da ćemo bez razlike svi izginuti odlučili smo nekoliko drugova i ja nas oko 80 da organiziramo prepad na straže i da se tako oslobodimo logora.

Neki međjutim doušnici zagrebački kriminalac **Dangubić** i neki **Stevo** pokušali su to dojaviti ustašama, pa je valjalo brzo raditi. Domogli smo se goloruki nekih stražara razoružali ih oteli im jednu strojnicu i uperili jednu strojnicu prema izvidnicama koje su počele na nas jurišati. Nastalo je grozno klanje, i dok smo imali naboja obasipavali smo vatrom ustaške bandite, koje su oko sebe bjeso- mučno ubijali drugove. Naši ranjeni drugovi pobacali su se sami u Savu, da ne dopadnu u ruke ustaškim koljačima. Kad nam je nestaalo municije počeli smo bježati svaki na svoju stranu. Strojnicu smo kao nepotrebni teret bacili u Savu i sakrivali se po šumama. Kad je naišla narodno oslobodilačka vojska mi smo im se stavili na raspoloženje. Bilo nas je oko 30. Ja sam upućen na položaj, a sa položaja poslije u bolnicu u Lipik. Iz bolnice u Lipiku upućen sam ovamo u Zagreb.

Nadovezujem da moj drug Škrgatić Dragutin, koji se navodno nalazi sada u Zagrebu imade tačno vodjeni dnevnik o događajima u logoru od godine 1941 pa sve do oslobodjenja, te bi te bilješke mogle biti od važnosti za istragu o tom predmetu.

Inače nemam ništa izjaviti.

Dovršeno.

Na gornji moj iskaz spreman sam položiti zakletvu.

Ješua Abinun

[—] **pod II** ovog zapisnika, kako općeniti navodi glede pojedinih tamo navedenih zločinaca tako i pojedinosti o Maji Buždon, o ciklonizaciji djece već su se opetovano i nekoliko puta opetovali, te su svuda izradjene odgovarajuće odluke, stoga ovog a. a., time da se posebne odluke u ovom spisu ad II. zapisnika kao nepotrebne ne izradjuju, a to u smislu Uputa br. 390/1945 od 3. 2. 1945 ove Komisije.

Zagreb 18. 6. 1945. ref. Dr Cepulić

Dejan Motl

Memory of Shua

Summary: Until the early 2016, out of ninety survivors of the final breakthrough from the Jasenovac concentration camp “Ciglana III” compound, only three remained living: Basil Zukolo (in Požega), Ilija Ivanović (in Gradiška) and Yeshua Abinun (in Split). In late February that same year, Yeshua - “Šua” (Shua) to his friends - deceased. To serve the memory of Yeshua, this text brings before the reader his biography, as well as the original statement given before the Croatian War Crimes Commission.